

Naśladowca Stanisława Samostrzelnika – monogramista DBP

Modlitewnik

ok. 1515–1532, oprawa – ok. 1990 • pergamin,
iluminacje akwarelą i gwaszem, złocenia, oprawa: skóra,
tkanina; wys. 15,6, szer. 10,4 cm; 130 k. • proveniencja:
1780 w zbiorach Bernarda Praskowitza; 1906
w zbiorach w Rannersdorf; zakupiony przez Andrzeja
Ciechanowieckiego, 1987 przekazany przez niego do
Fundacji Zbiorów im. Ciechanowieckich • Warszawa,
Fundacja Zbiorów im. Ciechanowieckich, nr inw.
FC-ZKW/292, depozyt w Zamku Królewskim na Wawelu

Program dekoracji heraldycznych modlitewnika zdaje się wskazywać, że został on ufundowany przez kanclerza Krzysztofa Szydłowieckiego, jako dar dla jego siostrzeńca, Pawła Dunina-Wolskiego (1487–1546), przyszłego biskupa poznańskiego (od 1544). To jego, być może, wyobraża miniatura z klęczącym mężczyzną, trzymającym w dłoniach otwartą książkę (k. 37).

Książka zawiera zbiór modlitw łacińskich – m.in. psalmów oraz tekstów autorstwa św. Bazylego i św. Ambrozego. Większą część strony trzeciej zajmuje przedstawienie błogosławiącego Chrystusa, ukazanego w popiersiu, na złotym tle. Na kolejnych kartach tekstom towarzyszą malowane dekoracje na marginesach i w bordiurach. Dominuje dekoracja arabska – wśród fantazyjnie poskręconej wici roślinnej zidentyfikować można wazony, kandelabry, wieńce, putta, a także kartusze z herbami, m.in. Orłem Białym (k. 87), czteropolowym herbem Krzysztofa Szydłowieckiego oraz Łabędź (kilkakrotnie) i Jelita. Na marginesach lub w inicjałach znalazły się też bardziej rozbudowane przedstawienia – m.in. chusty Weroniki, króla Dawida (k. 44), Boga Ojca (k. 79) czy głów antycznych (k. 79). Sceny otaczają szerokie bordiury z dekoracją arabską.

Modlitewnik nie jest dziełem jednorodnym ani stylistycznie, ani pod względem jakości artystycznej. Karty pisane złotem na ciemno barwionym pergaminie odznaczają się wysoką klasą malarstwa; pozostałe reprezentują poziom znacznie niższy. Nie ulega jednak wątpliwości, że formy dekoracji figuralnych i roślinnych przypominają styl innych potwierdzonych dzieł Stanisława Samostrzelnika. Modlitewnik był zapewne dziełem kilku twórców, z których jeden pozostawił swój monogram: DBP. Podobieństwa do prac Samostrzelnika, a także fakt, że był on blisko związany z kanclerzem Szydłowieckim, na którego zlecenie pracował kilkakrotnie, utwierdzają w przekonaniu, że twórcy Modlitewnika pozostawali w kręgu oddziaływania jego dorobku.

Artur Badach

Arras z herbami Polski i Litwy oraz postacią Wiktorii

według kartonu artysty z kręgu Cornelisa Florisa (1514–1575) i Cornelisa Bosa (1506/10–1556); herby według wzorów dostarczonych z Polski

Bruksela, ok. 1560 • wełna, jedwab, nici srebrne i srebrne złoczone; 7–8 nici osnowy/cm, wys. 153,5, szer. 292 cm • Kraków, Zamek Królewski na Wawelu, nr inw. 82

Jedna z ośmiu tapiserii o identycznej kompozycji, eksponujących herby Polski (Orzeł Biały pod koroną zamkniętą, z literami SA na piersi) oraz Litwy (Pogoń pod mitrą wielkksiążęcą), umieszczone w rollwerkowym stelażu niderlandzkiej groteski. Stojąca pośrodku uskrzydłona Wiktorija, z wieńcem laurowym i złamaną włócznią w dłoniach, łączy cechy bogini zwycięstwa z atrybutami patronki pokoju, którego nadejście zwiastują porzucone u jej stóp panoplia i symbolicznie przełamany oręż.

Wzorem dla tej postaci mogła być Wiktorija namalowana przez Fransa Florisa na bramie tryumfalnej wzniesionej w Antwerpii w 1549 na wjazd księcia Filipa (późniejszego Filipa II), upamiętniona w sztychu Hieronima Cocka z 1552.

Seria tych reprezentacyjnych tkanin, a także odpowiadających im czterech innych arrasów herbowych z postacią Cerery, ilustruje program polityczny ostatniego Jagiellona, wytrwale zmierzającego do umocnienia unii polsko-litewskiej, przypieczętowanej oficjalnym aktem państwowym zawartym w Lublinie w 1569.

Magdalena Piwocka

Maciej Miechowita

* ok. 1453, † Kraków 1523

Genealogia Jagiellonów z Kroniki Polskiej (*Chronica Polonorum*)

Kraków, oficyna Hieronima Wietora, 1521 • drzeworyt, wys. 27,1 cm, szer. 37,6 cm • Warszawa, Muzeum Narodowe, Gabinet Grafiki i Rysunku Nowożytnego Polskiego, nr inw. Gr. Pol. 16850

Rody panujące w Europie od czasów późnego średnio-wiecza coraz częściej szukały legitymizacji swojej władzy w możliwie najdłuższej historii rodu, sięgającej niekiedy czasów starożytnych. Genealogię opracowywali kronikarze. W przypadku Jagiellonów byli to często nauczyciele z Akademii Krakowskiej, wśród nich także profesor i jej rektor – Maciej z Miechowa. W jego kronice pojawił się dwustronicowy drzeworyt prezentujący drzewo genealogiczne z pełnym wywodem dynastycznym Jagiellonów. Zostało ono opracowane w sposób inny niż jego wersja współczesna, pokazywana na wystawie. Wywód Jagiellonów zaczyna się w lewym, górnym rogu od wizerunku wielkiego księcia Olgierda Giedyminowicza i jego syna – pierwszego jagiellońskiego króla Polski, Władysława II Jagiełły, któremu towarzyszą jego cztery żony. Z powodu dużej liczby potomstwa Kazimierza IV Jagiellończyka i jego żony Elżbiety Rakuszanki (drugi od góry rząd na lewej karcie drzeworytu, przy prawej krawędzi) nie udało się umieścić każdego pokolenia w oddzielnej linii. Dlatego najstarszy syn Kazimierza IV, Władysław II Jagiellończyk, król Czech i Węgier, pojawia się na lewo, w tym samym rzędzie, co jego ojciec i syn, Ludwik II Jagiellończyk. Chcąc zrozumieć związki rodzinne, czytelnik musi śledzić wzrokiem gałęzie drzewa oznaczające więzy pokrewieństwa. Drzewo przedstawia również związki małżeńskie królewien z dynastii jagiellońskiej, głównie z książętami Rzeszy Niemieckiej z rodu Hohenzollernów, Wittelsbachów i Wettinów.